

نقطه‌های آغاز در ترسیم چشم‌انداز بیست‌ساله نظام جامع مدیریت اسلامی

دکتر حسن عابدی جعفری
عضو هیأت علمی دانشگاه تهران

محمد ازگلی
عضو هیأت علمی دانشگاه امام حسین (ع)

چکیده

در یک تعریف، مدیریت اسلامی یعنی لیاقت و شایستگی شناخت، نگهداری، بهره‌برداری و توسعه سرمایه‌هایی که در اختیار انسان قرار دارد. این همان مفهوم رشد اسلامی است. از جمله سرمایه‌های در اختیار ما، خود مدیریت اسلامی است که مستلزم اعمال فرایند چهار مرحله‌ای رشد است. ابعاد مدیریت اسلامی را می‌توان در چهار بعد اطلاع‌رسانی و پژوهش، آموزش و پرورش، مشاوره و نصیحت و پیاده‌سازی و تجربه مدیریت اسلامی در نظر گرفت. در این مقاله هر یک از این مفاهیم ابتدا تعریف و آنگاه در قالب الگوی راهبردی TOWS قوتها، ضعفها، فرصتها و تهدیدات نظام مدیریت اسلامی طی چند جدول، شناسایی و در پایان توصیه‌های راهبردی چندی ارائه می‌شود.

کلید واژه‌ها: نظام جامع مدیریت اسلامی، رشد سرمایه‌های مدیریت اسلامی، اطلاع‌رسانی و پژوهش، آموزش و پرورش، مشاوره، پیاده‌سازی و اجرا، چشم‌انداز

مقدمه

مدیریت اسلامی از دیرباز مورد توجه همه آنانی بوده است که دل در گروه اسلام داشته‌اند. بر این اساس، بسیاری کوشیده‌اند تا در جهت شناخت و معرفی این پدیده مهم، گامی فرابیش نهند. اگر از آثاری که از زمانهای دور درباره رهبری، ولایت و زعامت نگاشته شده است، بگذریم و مدیریت اسلامی را به عنوان موضوعی دنبال کنیم که پس از پیدایش مدیریت در غرب و ورود آن به کشورهای اسلامی و از جمله ایران به وجود آمد به نظر می‌رسد که قدیمیترین اثر را در اواخر دهه ۱۳۴۰ می‌توان یافت که برخی از محققان اسلامی و از جمله برجسته‌ترین آنان، شهید بزرگوار مرتضی مطهری (قدس الله نفسه الزکیه) ارائه کرده‌اند. ایشان در پاسخ به عطش اسلام‌خواهی جوانان دانشجو در آن دوره مبنی بر اینکه آیا اسلام هم از خود در حوزه مدیریت، سخنی و نظریه‌ای دارد یا نه، تلاش کرده‌اند تا این پرسش را تا حدودی پاسخ دهند.

از میان آثار استاد شهید به دو مقاله، که به طور مستقیم به موضوع مدیریت اسلامی پرداخته است، می‌توان اشاره کرد. عنوان این دو مقاله، «مدیریت و رهبری در اسلام» و «رشد اسلامی» است. ایشان با استناد به آیات شماره ۵ و ۶ سوره مبارکه نساء، رشد را چنین تعریف می‌کنند:

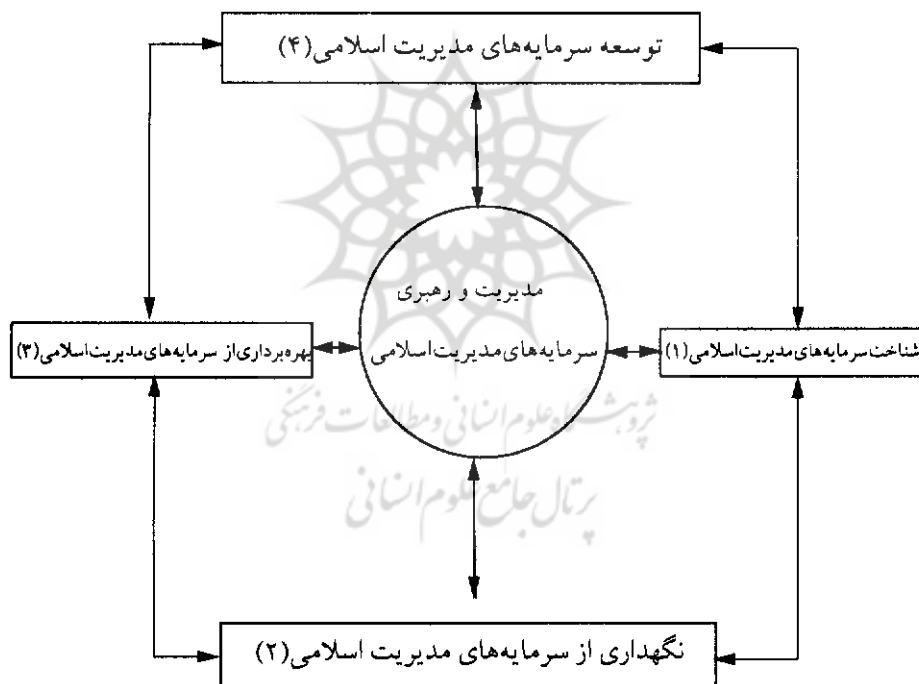
«رشد یعنی توان شناخت، لیاقت و شایستگی (حفظ) و نگهداری و قدرت بهره‌برداری از امکانات و سرمایه‌های مادی یا معنوی که در اختیار انسان قرار داده می‌شود... رهبری و مدیریت خود مستلزم نوعی از رشد است.» (مطهری، ۱۳۴۸)

بر این اساس، آنچه به عنوان آثار مدیریت و رهبری در اسلام مطرح است از سرمایه‌های معنوی اسلام و جامعه اسلامی به شمار می‌آید. این آثار اعم است از هر آنچه تجلی مدیریت و رهبری است.

برجسته‌ترین این نمودها، سیره نظری و عملی انبیا و اولیای اسلام است که در طول

قرنها همواره به مثابه چشم‌اندازی روشن از مدیریت و رهبری اسلامی در عرصه اندیشه و اقدام، راهگشای علمی و عملی حرکت به سوی جامعه آرمانی مهدوی (عج) بوده است.

بنابراین هر اقدامی که در جهت شناخت، نگهداری، بهره‌برداری و توسعه این سرمایه‌ها صورت گیرد، عین رشد و مصداق مدیریت و رهبری به حساب می‌آید. این رویکرد را می‌توان در قالب الگوی نظام‌مند زیر به تصویر کشید:

نمودار شماره ۱- ابعاد مدیریت و رهبری (رشد)

(سرمایه‌های مدیریت اسلامی، عابدی جعفری و ازگلی، ۱۳۸۳)

به نظر می‌رسد که رشد اسلامی این سرمایه‌ها در چهار بخش به شرح ذیل تجلی می‌یابد:

۱- بخش اطلاع رسانی و پژوهش

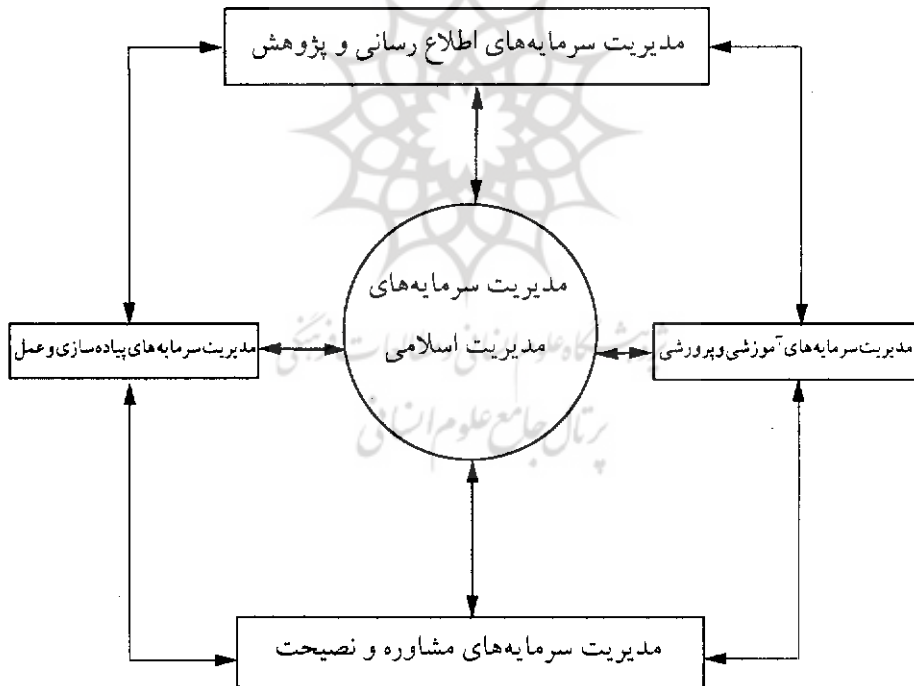
۲- بخش آموزش و تربیت

۳- بخش مشاوره و نصیحت

۴- بخش پیاده سازی و عمل

بدیهی است که این بخشها با یکدیگر پیوندی تنگاتنگ و تضایفی دارد. رابطه این

بخشها با هم در نمودار شماره ۲ ترسیم شده است.

نمودار شماره ۲- الگوی مدیریت انواع سرمایه‌های

مدیریت اسلامی

بدیهی است هریک از این انواع، ابعاد چهارگانه رشد اسلامی را دارد؛ یعنی اگر در هریک از این انواع و بخشهای مدیریت اسلامی به رشد برسیم در این صورت برابند رشد‌های چهارگانه، به رشد و مدیریت کل سرمایه‌های مدیریت اسلامی می‌انجامد. اگر بخواهیم این انواع را در تعامل با ابعاد موردنظر نشان دهیم، جدول شماره یک می‌تواند بیانگر این تعامل باشد.

جدول شماره ۱- رابطه ابعاد و انواع سرمایه مدیریت اسلامی

انواع ابعاد	سرمایه اطلاع‌رسانی و پژوهش	سرمایه آموزش و پرورش	سرمایه مشاوره و نصیحت	سرمایه پیاپی‌سازی و عمل
شناخت سرمایه				
نگهداری سرمایه				
بهره‌برداری سرمایه				
توسعه سرمایه				

انواع سرمایه‌های مدیریت اسلامی در هریک از ابعاد خود دو وضعیت موجود و مطلوب دارد که باید این دو وضعیت را بخوبی شناسایی و ترسیم کرد و شناخت وضع موجود با استفاده از الگوی برنامه‌ریزی راهبردی TOWS^۱ (قوتها، فرصتها، ضعفها و تهدیدات) و تجزیه و تحلیل آن تاحدی قابل دستیابی است (دیوید، ۱۳۸۰). برای شناخت وضع مطلوب هم با استفاده از این الگو و الگوی سناریونویسی و جدولهای کمی‌سازی آن می‌توان نسبت به ترسیم چشم‌انداز آینده مدیریت اسلامی اقدام کرد (نی‌نوس، ۱۳۷۷) و یا با ترسیم راهبردهای چهارگانه‌تهاجمی، رقابتی، تدافعی و محافظه‌کارانه چنین کاری را انجام داد و راه‌های رسیدن به نقطه مطلوب را هم ارائه کرد (ازگلی،

۱۳۸۳). بنابراین ابعاد محیط‌شناسی مدیریت اسلامی را می‌توان در قالب جدولهای چهارگانه ذیل ترسیم کرد:

جدول شماره ۲- بررسی ابعاد مدیریت سرمایه‌های اطلاع‌رسانی و پژوهش مدیریت اسلامی

محیط خارجی مدیریت اسلامی		محیط داخلی مدیریت اسلامی		ابعاد محیط‌شناسی ابعاد سرمایه‌شناسی
				شناخت سرمایه‌های اطلاع‌رسانی و پژوهش
				نگهداری سرمایه اطلاع‌رسانی و پژوهش
				بهره‌برداری سرمایه اطلاع‌رسانی و پژوهش
				توسعه سرمایه اطلاع‌رسانی و پژوهش

جدول شماره ۳- الگوی بررسی ابعاد مدیریت سرمایه‌های آموزش و پرورش مدیریت اسلامی

محیط خارجی مدیریت اسلامی		محیط داخلی مدیریت اسلامی		ابعاد محیط‌شناسی ابعاد سرمایه‌شناسی
				مدیریت شناخت سرمایه‌های آموزش و پرورش مدیریت اسلامی
				مدیریت نگهداری سرمایه‌های آموزش و پرورش مدیریت اسلامی
				مدیریت بهره‌برداری از سرمایه‌های آموزش و پرورش مدیریت اسلامی
				مدیریت توسعه سرمایه‌های آموزش و پرورش مدیریت اسلامی

جدول شماره ۴- الگوی بررسی ابعاد مدیریت سرمایه‌های مشاوره‌ای و نصیحت مدیریت اسلامی

محیط خارجی مدیریت اسلامی		محیط داخلی مدیریت اسلامی		ابعاد محیط شناسی
				ابعاد سرمایه‌شناسی
تهدیدها	فرصتها	ضعفها	قوتها	
				مدیریت شناخت سرمایه‌های مشاوره‌ای مدیریت اسلامی
				مدیریت نگهداری سرمایه‌های مشاوره‌ای مدیریت اسلامی
				مدیریت بهره‌برداری از سرمایه‌های مشاوره‌ای مدیریت اسلامی
				مدیریت توسعه سرمایه‌های مشاوره‌ای مدیریت اسلامی

جدول شماره ۵- الگوی بررسی ابعاد مدیریت سرمایه‌های تجربی و عملی مدیریت اسلامی (خواجه، ۱۳۸۴)

محیط خارجی مدیریت اسلامی		محیط داخلی مدیریت اسلامی		ابعاد محیط شناسی
				ابعاد سرمایه‌شناسی
تهدیدها	فرصتها	ضعفها	قوتها	
				مدیریت شناخت سرمایه‌ای تجربی و عملی مدیریت اسلامی
				مدیریت نگهداری سرمایه‌های تجربی و عملی مدیریت اسلامی
				مدیریت بهره‌برداری از سرمایه‌های تجربی و عملی مدیریت اسلامی
				مدیریت توسعه سرمایه‌های تجربی و عملی مدیریت اسلامی

قبل از ورود به موضوع جا دارد واژه‌های کلیدی این بحث تا حدی تبیین شود برخی از این واژه‌ها عبارت است از:

سرمایه، رشد، شناخت، نگهداری، بهره‌برداری، توسعه، قوت، ضعف، فرصت، تهدید، اطلاع‌رسانی و پژوهش، آموزش و پرورش، مشاوره و نصیحت، تجربه و عمل، مدیریت خود، مدیریت اسلامی، الگوی TOWS، سناریونویسی و پیش‌بینی آینده، ترسیم چشم‌انداز رهبری، مدیریت اجتماعی، رهبر

جدول شماره ۶- تعریف واژه‌های کلیدی تحقیق، (اقتباس از: مطهری، ۱۳۵۴)

عنوان	تعریف
رشد	شایستگی و لیاقت اداره و نگهداری و بهره‌برداری یکی از سرمایه‌ها و امکانات مادی و یا معنوی که به انسان سپرده شده است.
رشد ملی	لیاقت و شایستگی هر ملت برای نگهداری و بهره‌برداری از سرمایه‌ها و امکانات طبیعی انسانی خود به هر اندازه که لیاقت و شایستگی اداره و بهره‌برداری از آنها را دارد.
رهبری	رهبری و مدیریت، خود مستلزم نوعی از رشد است. رهبری یعنی بسیج کردن نیروی انسانها و بهره‌برداری صحیح از نیروی انسانی
مدیریت اجتماعی و رهبری	مجهر کردن نیروها، تحریک نیروها، آزاد کردن نیروها و در عین حال کنترل نیروها و در مجرای صحیح انداختن آنها، سازمان دادن، سازمان بخشیدن و حراست بخشیدن به آنها.
شناخت	لیاقت و شایستگی آگاهی از سرمایه‌های خدادادی برای شناخت، نگهداری، بهره‌برداری و توسعه سرمایه مدیریت اسلامی. شرط اول و رکن اول رشد، شناخت صحیح است. شناخت یعنی آگاهی از امکاناتی که خداوند تبارک و تعالی در اختیار ما قرار داده است؛ سرمایه‌هایی که در طول تاریخ پیدا کرده‌ایم. تا سرمایه خود را نشناسیم و از وجود آن آگاه نباشیم و ارزش سرمایه خود را ندانیم که چیست، شرط اول رشد را واجد نیستیم.

جدول شماره ۶ (ادامه) - تعریف واژه‌های کلیدی تحقیق

عنوان	تعریف
نگهداری	لیاقت و شایستگی حفظ صحیح سرمایه‌ها، رشد و مدیریت نگهداری سرمایه‌ها نام دارد.
بهره‌برداری	(کسب) لیاقت و شایستگی بهره‌برداری صحیح از سرمایه‌ها یعنی مدیریت صحیح که نشانه‌ای دیگر از رشد است.
توسعه	توانایی رشد تضافی سرمایه‌ها با تکیه بر رشد بهره‌برداری و نگهداری سرمایه‌ها و استفاده از سود سرمایه به جای استفاده از اصل سرمایه را توسعه می‌نامند.
محیط	مجموعه‌ای از عوامل محیط داخلی و محیط خارجی، محیط نامیده می‌شود. محیط بستر مدیریت و رشد است.
قوت	مجموعه توانمندیها و سرمایه‌هایی که در اختیار انسان یا سازمان قرار دارد، قوت‌های وی است و این به میزان رشد مدیریت وی بستگی دارد.
ضعف	کمبود یا عدم لیاقت و شایستگی شناخت، نگهداری، بهره‌برداری و توسعه سرمایه‌های درونی و در اختیار، ضعف نامیده می‌شود.
فرصت	مجموعه توانمندیها و فرصتهایی که در محیط بیرون و خارج از محیط اختیارات فرد یا سازمان است، اما با توسعه رشد و کسب لیاقت و شایستگی، می‌تواند آن را به چنگ آورد، طرز برخورد با فرصتها نشانه رشد یا بی‌رشدی است.
تهدید	مجموعه توانمندیهایی که در اختیار دشمنان فرد یا سازمان قرار دارد، می‌تواند مانعی برای رشد وی و یا حتی موجب شکست و اضمحلال آن فرد یا سازمان بشود و نتواند ضعف‌ها را به قوت و تهدیدها را به فرصت تبدیل کند.

جدول شماره ۶ (ادامه) - تعریف واژه‌های کلیدی تحقیق

عنوان	تعریف
اطلاع‌رسانی	شناسایی، نگهداری، بهره‌برداری و توسعه اطلاعات و دانشهایی که به عنوان سرمایه‌های مدیریت اسلامی در طول تاریخ تاکنون برای ما به ارث گذاشته‌اند.
پژوهش	لیاقت و شایستگی بررسی و اکتشاف و پیمایش درباره سرمایه‌های مدیریت اسلامی در گذشته، حال و آینده در ابعاد شناخت، نگهداری، بهره‌برداری و توسعه این سرمایه‌ها.
آموزش و پرورش	لیاقت و شایستگی انتقال سرمایه دانش و نگرش مدیریت اسلامی به مدیران بالفعل و بالقوه جهان اسلام که خود به‌مثابه عالی‌ترین سرمایه‌های مدیریت اسلامی (منابع انسانی مدیریت اسلامی) به حساب می‌آید.
تجربه و اقدام	لیاقت و شایستگی پیاده‌سازی و اجرای سرمایه مدیریت اسلامی و تجربه آن در عمل و ارائه الگوی عینی دانش و نگرش مدیریت اسلامی در رفتار سازمانها و مدیران جامعه.
مشاوره و نصیحت	لیاقت و شایستگی رشد بالینی سرمایه مدیریت اسلامی در کنار و همپای مدیران اسلامی با ارائه مشاوره نظام‌مند و نصایح خیرخواهانه به مدیران به منظور بهبود و توسعه رشد سازمان و مدیریت ایشان.
مقررات اسلامی	مقررات اسلامی، مادر و منبع سایر سرمایه‌هاست که باید برای مدیریت و رشد فرد، خانواده و اجتماع، انواع این مقررات و فلسفه اجتماعی و انسانی آنها به عنوان سرمایه اساسی، شناسایی، نگهداری، بهره‌برداری و توسعه داده شود.
پیش‌بینی آینده	پیش‌بینی آینده و ترسیم چشم‌انداز رشد از نظر آینده عبارت است از قدرت پیش‌بینی آینده یعنی حوادث آینده را پیش‌بینی کردن و پیش‌بینی آنها را تحت ضبط و کنترل درآوردن، بر زمان سوار شدن و هدایت و رهبری زمان را بر اساس قوانین و سنتی که بر زمان و تاریخ حاکم است برعهده گرفتن، پیش‌بینی علمی آینده فرع شناخت عوامل زمان حال است.

جدول شماره ۶ (ادامه) - تعریف واژه‌های کلیدی تحقیق

عنوان	تعریف
رشد زمان	لیساعت و شایستگی شناخت و نگهداری، بهره‌برداری و توسعه سرمایه‌های زمانی را رشد زمانی گویند. مردمی که عصر و زمان خود را درست درک نمی‌کنند و نمی‌شناسند به طریق اولی نمی‌توانند آینده را پیش‌بینی کنند و تحت کنترل و ضبط خود درآورند.
رهبر	رهبر نقطه مرکزی جامعه اسلامی است و اوست که باید روحها را اداره، ارضا و بسیج کند. وظایفی دارد که در غیر پست رهبری چنین وظیفه‌ای ندارد.

حال با این مقدمه، پرسش اساسی این است که:

سرمایه مدیریت و رهبری در اسلام در هر یک از ابعاد و زوایایی که مطرح شد در چه سطحی از «رشد اسلامی» قرار دارد؟ یعنی شایستگیها یا کاستیهای برجسته مدیریت اسلامی در هر یک از این حوزه‌ها چیست؟

در این مقاله با تکیه بر الگوی راهبردی TOWS تلاش می‌شود تا نسبت به قوتها، ضعفها، فرصتها و تهدیدات ابعاد و انواع چهارگانه نظام مدیریت اسلامی، شناختی ابتدایی به دست آورده و آنگاه استنباط‌های کلانی به عنوان توصیه‌های راهبردی در هریک از حوزه‌های اطلاع رسانی و پژوهش، آموزش و پرورش، مشاوره و نصیحت، و سرانجام پیاده سازی و تجربه مدیریت اسلامی ارائه شود. قوتها، ضعفها، فرصتها و تهدیدهای حوزه‌های چهارگانه در جدولهای شماره ۷، ۸، ۹ و ۱۰ به ترتیب آمده است. بدیهی است این محورهایی که در هریک از جدولها آمده، حاصل تتبع محدود است و حتماً تأملات جدی و همه جانبه در کارگاه‌های تدوین چشم‌انداز و سند راهبردی و از سوی همه اندیشمندان، استادان و دانشجویان و مدیران علاقه‌مند به

مدیریت اسلامی، موجب بالندگی و کمال و «رشد اسلامی» این سند خواهد شد. برای کمک به تحقق این مهم، پرسشنامه‌ها و فرمهای تدوین ارزشها، چشم‌انداز، رسالت، اهداف و راهبردها نیز طراحی شده است که به دلیل اجتناب از تطویل بحث از ارائه آنها در اینجا خودداری می‌شود. از شما که عاشقانه سر درگرو زمینه‌سازی برای تحقق رهبری و مدیریت مهدوی دارید و عضوی از تیم بزرگ نهضت انتظار هستید، تقاضا می‌کنیم که پس از این سهم مبارک خود را در این حرکت الهی ایفا نمایید.

جدول شماره ۷- محیط‌شناسی رشد سرمایه مدیریت اسلامی در حوزه اطلاع رسانی و پژوهش - محیط داخلی

W1 - نبودن بانک اطلاعات جامع منابع مدیریت در اسلام	S1 - جمع‌آوری حدود هزار عنوان از آثار مدیریت اسلامی در دانشگاه امام حسین (ع)
W2 - بی‌اطلاعی بیشتر مراکز تحقیقاتی و محققان مدیریت در اسلام از اقدامات یکدیگر	S2 - انتشار کتابشناسی مدیریت در اسلام
W3 - توصیفی بودن منابع مدیریت اسلامی	S3 - تهیه چکیده نامه حدود هشتصد عنوان از آثار مدیریت در اسلام
W4 - سنخیت منابع و تحقیقات با مدیریت کلان اداری و نه بامدیریت عملیاتی و سازمانی.	S4 - تلخیص و ارزشیابی حدود دویست عنوان از آثار برگزیده مدیریت در اسلام
W5 - نبودن متدلوژی تحقیق مدیریت اسلامی در همه زمینه‌های روش شناختی	S5 - تدوین ساختار طبقه‌بندی آثار مدیریت در اسلام
W6 - ناتوانی در بهره‌برداری از منابع نظری و میدانی مدیریت اسلامی و تولید موردپژوهی	S6 - تألیف حدود دوهزار عنوان اثر به فارسی تا پایان سال ۱۳۸۳
W7 - خودجوش و غیرسیستماتیک بودن تلاشهای موجود	S7 - تأسیس سایت اینترنتی مدیریت در اسلام در سال ۱۳۸۳ در دانشگاه تهران.

جدول شماره ۷ (ادامه) - محیط‌شناسی رشد سرمایه مدیریت اسلامی
در حوزه اطلاع‌رسانی و پژوهش - محیط داخلی

<p>W۸ - آگاه نبودن از تلاشهای سایر کشورهای اسلامی در این زمینه</p>	<p>S۸ - معرفی پدیده مدیریت اسلامی در میان مدیران اجرایی نظام، اندیشمندان حوزه و دانشگاه و دانشجویان رشته‌های مدیریت در قالب همایشهای درون دانشگاهی، ملی و بین‌المللی</p>
<p>W۹ - نبودن موسسه‌ای به عنوان مسؤول، متولی و خط‌دهنده و پشتیبان مدیریت اسلامی</p>	<p>S۹ - توجه اندیشمندان اسلامی سایر کشورها به مقوله مدیریت اسلامی و تألیف و تحقیق درباره آن</p>
<p>W۱۰ - عدم کفایت متن‌های درسی موجود برای این درس</p>	<p>S۱۰ - ارتقای تلاشهای فردی به شکل کوششهای نسبتاً جمعی</p>
<p>W۱۱ - نبودن نظام منسجم و شناخته شده برای اطلاع‌رسانی</p>	<p>S۱۱ - شکل‌گیری تشکلهای مستقل در زمینه مدیریت اسلامی</p>
<p>W۱۲ - پراکنده‌کاری، عدم ارتباط و انسجام آثار و مؤلفان</p>	<p>S۱۲ - رو به گسترش بودن حجم مطالب و توسعه سیر تأکید بر اصلی‌ترین نکات</p>
<p>W۱۳ - خلأ تحقیقات میدانی و عدم بررسی سیره مدیریتی مدیران اسلامی</p>	<p>S۱۳ - تمایل محققان به تحقیق و تألیف درباره موضوعات خاص و نه کلی</p>
<p>W۱۴ - خلأ تحقیقات نظری در آثار صاحب‌نظرانی همچون شهید مطهری (ره)</p>	<p>S۱۴ - وجود زمینه‌های نقد آثار موجود توسط دیگر محققان</p>
<p>W۱۵ - نبود سازماندهی مناسب تحقیقی.</p>	<p>S۱۵ - کندوکاو در جهت تدوین فرضیه‌ها و نظریه‌پردازی در قلمرو مدیریت اسلامی</p>
<p></p>	<p>S۱۶ - قابل تمیز بودن رویکردهای مدیریت اسلامی در چهار رویکرد</p>
<p></p>	<p>S۱۷ - توجه به بعد اثباتی مدیریت اسلامی</p>

جدول شماره ۷ (ادامه) - محیط‌شناسی رشد سرمایه مدیریت اسلامی
در حوزه اطلاع رسانی و پژوهش - محیط خارجی

T۱ - توسعه متون شبه دینی از سوی غرب در حوزه مطالعات مدیریت دینی	O۱ - نیاز بالفعل برای شناخت منابع مدیریت اسلامی
T۲ - نبودن دغدغه خاطر عمومی مسئولان، دانشگاهیان و حوزویان برای تولید دانش مدیریت اسلامی	O۲ - امکان تدوین سند قابل ارائه و مدون از چشم‌انداز مدیریت اسلامی
T۳ - نبودن ارتباط تعریف شده و منسجم میان سه گروه حوزوی، دانشگاهی و مدیریت اجرایی کشور.	O۳ - لزوم تأمین نیازهای مدیریتی کشور منطبق با ارزشهای انقلاب و نظام
T۴ - به‌فراموشی سپرده‌شدن تجربه‌های ارزشمند مدیریتی مقاطع مختلف انقلاب اسلامی، دفاع مقدس و دوران بازسازی و اصلاحات	O۴ - تقاضای تأمین نیازهای مدیریتی نهضتها و کشورهای اسلامی
T۵ - نبودن فرصت کافی برای اندیشمندان اسلامی به منظور تدوین مدیریت اسلامی به دلیل ضرورت حضور فعال در عرصه عمل مدیریت اسلامی.	O۵ - امکان تعمیم یافته‌های موجود به سطح مدیریت خرد یعنی سازمانها در قلمرو سازمانهای اقتصادی، صنعتی، خدماتی با رویکرد اجتهادی
T۶ - کنار گذاشتن مدیریت اسلامی به دلیل نبودن پژوهشها و منابع مناسب برای بهره‌برداری در عرصه آموزش و اجرا	O۶ - پژوهش فکری اندیشه‌ورزان مدیریت در موضوعات دقیقی چون ماهیت و مفهوم مدیریت، قلمرو، ضرورت و روشهای تحقیق در مدیریت اسلامی
T۷ - به خود و نهادن موضوع با اهمیت مدیریت اسلامی	O۷ - طرح زمینه‌های انجام مطالعات تطبیقی با سایر نظامهای مدیریتی
	O۸ - هدایت جریان مدیریت اسلامی توسط روح کلان انقلاب و نظام

جدول شماره ۸- محیط‌شناسی رشد سرمایه مدیریت اسلامی در حوزه آموزش و پرورش - محیط داخلی

W۱ - کمبود دغدغه تلاش در جهت گردآوری، آموزش، بازآموزی و هماهنگی این درس و تدوین متن واحد برای درسهای مدیریت اسلامی در دانشگاه‌ها	S۱ - شکل‌گیری و تصویب درس مدیریت در اسلام در سطح کارشناسی و دکتری هریک به ارزش ۳ واحد آموزش
W۲ - بی‌اطلاعی و بی‌ارتباطی مدرسان موجود از کارکردهای یکدیگر	S۲ - شکل‌گیری توان آموزشی موضوع مدیریت اسلامی در سراسر کشور
W۳ - نبودن شیوه‌های پرورش مدیران اسلامی به روشهای فرامدرسی	S۳ - برگزاری اولین نشست استادان درس مدیریت اسلامی در پژوهشگاه علوم انسانی وزارت فرهنگ و آموزش عالی در سال ۱۳۸۴
W۴ - نبود برنامه پرورش محقق در زمینه مدیریت اسلامی در کشور	S۴ - راه‌اندازی درس خارج "فقه‌الاداره" در حوزه علمیه قم در سال ۱۳۸۴
W۵ - بی‌توجهی به جایگاه توسعه مدیریت اسلامی در تحولات آینده مدیریت کشور و در برنامه‌های آینده توسعه	
W۶ - عدم تسلط بسیاری از محققان اطلاع‌رسانی مدیریت اسلامی به زبانهای عربی و انگلیسی	

جدول شماره ۸ (ادامه) - محیط‌شناسی رشد سرمایه مدیریت اسلامی
در حوزه آموزش و پرورش - محیط خارجی

T۱ - نبود افق روشن برای برنامه‌های تربیت محقق و مدرس مدیریت اسلام	O۱ - گرایش دانشجویان و طلاب جوان به انتخاب موضوعات پایان‌نامه در زمینه مدیریت اسلامی.
T۲ - نبود متن درسی قابل قبول در مدیریت اسلامی	O۲ - امیدواری به تربیت مسجتهدان مدیریت در آینده.
T۳ - نبود مرکز آموزش مدیریت اسلامی	O۳ - تسری آموزشهای مدیریت اسلامی از حوزه دفاعی به عرصه‌های مدیریت آموزش، دولتی و ...
T۴ - نبود مجتهد مدیریت در اسلام	O۴ - تلاشهای منظم آموزش عالی کشور در زمینه مدیریت اسلامی.
T۵ - انتقال مفاهیم پراکنده توصیفی و ناپخته به عنوان مدیریت اسلامی به دانشجویان	O۵ - احساس خلأ دانشگاه‌ها در مورد مدیریت اسلامی در برنامه‌های آموزشی خود.
T۶ - عدم تعیین ضرورت، میزان و امکان‌پذیری تأمین و آموزش مدیریت اسلامی و نقش آن	O۶ - تنوع محسوس قابل مشاهده در منابع و مدرسان.
T۷ - کمبود ظرفیت پذیرش پایان‌نامه‌های تحصیلی با عنوان مدیریت اسلامی از سوی بسیاری از استادان.	O۷ - قابل مقایسه نبودن وجود بخش عظیمی از آموزش مدیریت به لحاظ ماهیت کاربردی آن که از طریق یادگیری و تجربی صورت می‌گیرد و در مقابل بخش مدرسی و آموزشی کلاسیک آن.
T۸ - کمبود پشتیبانیهای مادی و معنوی از پایان‌نامه‌های مرتبط با مدیریت اسلامی	

جدول شماره ۹- محیط‌شناسی رشد سرمایه مدیریت اسلامی در حوزه مشاوره و نصیحت به مدیران - محیط داخلی و خارجی

<p>W۱ - ضعف فرهنگ مشورت و مشورت‌پذیری در جامعه</p> <p>W۲ - توصیفی بودن و عدم کاربردی آثار تألیفی درخصوص مشاوره در اسلام</p> <p>W۳ - عدم خبرگی لازم مشاوران مدیریت، نسبت به مشاوران روانشناسی و ...</p> <p>W۴ - نبودن جایگاه علمی و استاندارد حرفه مشاوره و مدیریت</p> <p>W۵ - عدم تعریف شاخصهای لازم برای مشاوره مبتنی بر مدیریت اسلامی.</p> <p>W۶ - نبودن کتاب و تحقیق مستقل در زمینه مدیریت مشاوره و مشاوره به مدیران از دیدگاه اسلام.</p> <p>W۷ - نبودن گرایش و عنوان درس مشاوره در رشته مدیریت، همانند علوم تربیتی</p>	<p>S۱ - فراوانی منابع مشاوره و نصیحت در ادبیات اسلامی</p> <p>S۲ - اهمیت فراوان شور و مشورت در اسلام و نام‌گذاری یک سوره از قرآن کریم به نام شوری</p> <p>S۳ - مشاوره دادن مشاوران به مدیران از موضع مدیریت اسلامی از روی امانت و دلسوزی.</p>
<p>T۱ - استفاده مدیران از مشاوران به عنوان زینت المجالس</p> <p>T۲ - بسیار عینی و کاربردی بودن ادبیات کاربردی مشاوره مدیران که ترجمه شده است. هرچند برای بهره‌برداری در کشور به بومی شدن نیاز دارد (بومی نبودن ادبیات مشاوره مدیران)</p> <p>T۳ - نگرش برخی از مدیران بارویکرد غربی و غیردلسوزانه و کاسب‌کارانه به شغل خویش</p>	<p>O۱ - احساس نیاز به مشاوره بیش از گذشته</p> <p>O۲ - وجود ادبیات مدیریت مشاوره، به عنوان راهنمای خوبی برای تدوین ادبیات مشاوره بومی و اسلامی.</p> <p>O۳ - راه‌اندازی دفترهای مشاور مدیران، فرصت مناسبی برای توسعه فرهنگ مشاوره است.</p>

جدول شماره ۱۰- محیط‌شناسی رشد سرمایه‌های مدیریت اسلامی
در حوزه عمل و تجربه - محیط داخلی

W۱ - عدم تمرین نظام‌مند پیاده سازی مدیریت اسلامی	S۱ - علاقه‌مندی مدیران به شناخت مدیریت اسلامی
W۲ - نبودن برنامه‌ریزی مناسب برای استقرار نظام ارزشی مدیریت اسلامی	S۲ - پیاده شدن حکومت اسلامی در حد نظام جمهوری اسلامی
W۳ - نداشتن شناخت کافی از مبانی ارزشی مدیریت اسلامی در بین مدیران	S۳ - وجود پستهای اجرایی که در اختیار صاحب‌نظران مدیریت قرار دارد.
W۴ - برخورد‌های سلیقه‌ای و گزینشی با برخی از مبانی فقهی و علمی	S۴ - ارائه الگوها و مورد پژوهی‌های مدیریت اسلامی توسط مسلمانان در دیگر کشورها
W۵ - مدون نبودن شیوه‌های مدیریت ارزشی و موفق مدیریت اسلامی	S۵ - اعتقاد به نهادینه‌سازی ارزشهای اسلامی و انقلابی در جامعه
W۶ - نداشتن اعتقاد کافی به پژوهش و تحقیق در شناخت مبانی ارزش مدیریت اسلامی	
W۷ - ضعف ارتباطات لازم برای برنامه‌ریزی و معماری کلان مدیریت اسلامی	

جدول شماره ۱۰ (ادامه) - محیط‌شناسی رشد سرمایه‌های
مدیریت اسلامی در حوزه عمل و تجربه و پیاده‌سازی - محیط خارجی

<p>T۱ - نداشتن نظریه و الگوی علمی و عملی در مدیریت اسلامی.</p>	<p>O۱ - بیدار شدن روح کار در جوانان</p>
<p>T۲ - تنبلی و بی‌نظمی ما.</p>	<p>O۲ - امکان برخورداری از تجارب مدیریت ارزشی پس از پیروزی انقلاب.</p>
<p>T۳ - تشکیل نشدن یک سازمان الگوی مدیریت و رهبری اسلامی.</p>	<p>O۳ - حضور نسل انقلاب در صحنه مدیریت کشور.</p>
<p>T۴ - مغفول ماندن مدیریت اسلامی برای تحقق چشم‌انداز، در سند چشم‌انداز بیست ساله.</p>	<p>O۴ - برخورداری از تجارب ارزشمند مدیریت اسلامی در طول تاریخ اسلام</p>
<p>T۵ - مورد توجه بودن و احاطه مدیران به دانش مدیریت غربی بیش از مدیریت اسلامی.</p>	<p>O۵ - پشتیبانی ولایت فقیه و برخی از مسئولان و مردم برای اعمال مدیریت ارزشی</p>
<p>T۶ - گرایش مدیران به مادیات و رفاه‌طلبی و آرمان‌گریزی.</p>	<p>O۶ - زمینه مساعد برای مشارکت کارکنان در اعمال مدیریت اسلامی</p>
<p>T۷ - سیاست‌زدگی افراطی برخی از مدیران و تحت الشعاع قرار گرفتن ارزشها.</p>	<p>O۷ - بهره‌گیری از توان صاحب‌نظران داخل و خارج کشور</p>
<p>T۸ - اتکا و توجه به صرف سبکهای مدیریتی وارداتی و بیگانه نامتناسب با ارزشهای انقلاب و اسلام.</p>	

توصیه‌های راهبردی برای حرکت به سمت وضعیت مطلوب
قبل از پرداختن به حوزه‌های چهارگانه، باید یادآور شد که هریک از این حوزه‌ها علاوه بر اینکه در درون خود نیازمند، مدیریت و رهبری است از بیرون هم باید هدایت

و رهبری شود؛ یعنی حوزه مرکزی و ستاد رهبری و هماهنگی چهار حوزه اطلاع‌رسانی، پژوهش، آموزش، مشاوره و اجرای مدیریت اسلامی که در قلب این الگو قرار می‌گیرد. بنابراین نخستین و اصلی‌ترین توصیه راهبردی عبارت است از:

۱- تأسیس نهادی هدایتگر و سیاستگذار به منظور همسو کردن، هم جهت کردن و پشتیبانی از شوقها، انگیزه‌ها و همه تلاشهایی که در هر بعدی از ابعاد مدیریت اسلامی صورت می‌گیرد.

۲- ایجاد فرهنگستان علوم مدیریت اسلامی با ترکیبی از نخبگان ارشد و برگزیده این حوزه به منظور تدوین الگوی مدیریت اسلامی چشم‌انداز بیست ساله و نظریه پردازی در ابعاد گوناگون فلسفی، علمی و عملی مدیریت اسلامی و هدایت مطالعات تطبیقی طی مراحل شناخت، نقد، پیوندگفتمانی و ورود به مدیریت اسلامی. در خصوص حوزه‌های چهارگانه مدیریت اسلامی به نظر می‌رسد که توصیه‌های راهبردی ذیل را بتوان پیشنهاد کرد:

الف - اطلاع‌رسانی و پژوهش

۳- تجهیز کتابخانه‌های مدیریتی با منابع لازم در حوزه مدیریت اسلامی.

۴- راه‌اندازی سریع نظام اطلاع‌رسانی، منابع، طرحها، اشخاص و مراکز مدیریت اسلامی در داخل کشور و سایر کشورهای اسلامی.

۵- به روز نگه داشتن نظام اطلاع‌رسانی مدیریت اسلامی و ارتباط و اطلاع‌رسانی به افراد ذی‌ربط و علاقه‌مند.

۶- شناسایی موضوعات و ابعاد پژوهش مدیریت اسلامی و تنگناها و خلأهای آن.

۷- تهیه تحلیلهای ادواری جامع از وضعیت مدیریت کشور با توجه به شاخصهای روشن اسلامی، وضعیت تحقیقات، آموزش و ساختار و اطلاع‌رسانی و کنترل توسعه و پیشرفت آنها به طور مرتب.

۸- تبیین جایگاه توسعه مدیریت اسلامی در تحولات آینده کشور به طور روشن و شفاف.

۹- در نظر گرفتن همایشهای پژوهشی تخصصی و توجیهی برای مدیریت اسلامی در زمانهای معین.

ب - آموزش و پرورش

۱۰- جستجوی تنگناهای مدیریت اسلامی از مدیران اجرایی نظام در بخشهای مختلف و ارجاع آنها به اهل فن برای تعیین راهکارهای عملی.

۱۱- ارائه موضوعات و مسائل، تنگناها و خلأهای مدیریت اسلامی به محققان، دانشجویان و طلاب به منظور انجام دادن تحقیقات دانشجویی و نگارش پایان‌نامه.

۱۲- در دستور کار دانشگاه‌ها و مراکز تعلیم و تربیت مدیریت قرار گرفتن پرورش محقق در زمینه مدیریت اسلامی.

۱۳- پیش‌بینی و ابلاغ برنامه ویژه‌ای برای آموزش و پرورش محققان و مدرسان مدیریت اسلامی در سطح آموزش عالی.

۱۴- فراخوانی مدرسان مدیریت اسلامی در سطوح مختلف به منظور بازآموزی متن درسی و دیگر ابعاد آموزشی این مقوله و نظرخواهی از آنان به طور مستمر در سطح گرایش و دوره.

۱۵- تلاش برای تغییر جدی کتابهای درسی مدیریت در دانشگاه‌ها.

۱۶- تعریف گرایش مدیریت و رهبری اسلامی در حوزه و دانشگاه.

۱۷- ایجاد محیطهای باز برای پرورش افکار نو در حوزه مطالعات مدیریت اسلامی و حرکت به سوی نهضت نرم‌افزاری تولید علوم مدیریت اسلامی.

۱۸- تعلیم عمیق و گسترده زبانهای عربی و انگلیسی برای مطالعات آثار دیگر محققان مدیریت در جهان غرب و جهان اسلام.

ج - مشاوره و نصیحت

- ۱۹- تشکیل انجمن مشاوران مدیریت با رویکرد اسلامی.
- ۲۰- سفارش پژوهشهای راهبردی و کاربردی در حوزه مشاوره مدیریت.
- ۲۱- راه‌اندازی دفترهای مشاوره مدیران اسلامی.
- ۲۲- بازآموزی مشاوران مدیریت با بهره‌گیری از رویکردهای مدیریت اسلامی.
- ۲۳- تلاش برای راه‌اندازی گرایش تخصصی مشاوره مدیریت در سطوح کارشناسی ارشد و دکتری.
- ۲۴- انجام دادن مطالعات تطبیقی مشاوره مدیریت در غرب و اسلام.
- ۲۵- معرفی مشاوران متخصص امین و دلسوز به مدیران ارشد و...
- د - حوزه اجرا، پیاده‌سازی و بهره‌گیری از تجربه‌ها
- ۲۶- فراهم سازی زمینه‌های شناخت مدیریت اسلامی برای مدیران اجرایی کشور.
- ۲۷- کمک به تدوین تجربه‌های مدیریت اسلامی در حوزه‌های انقلابی و نهادی و دفاع مقدس.
- ۲۸- کمک به تدوین تجارب مدیریت اسلامی در طول تاریخ اسلام.
- ۲۹- الگوگیری از تجربه مدیریت رهبران انقلاب اسلامی در دوران‌ها و در عرصه‌های مختلف.
- ۳۰- تشکیل انجمن مدیران مسلمان و متعهد به پیاده‌سازی الگوی مدیریت اسلامی در سازمانهای خود.
- ۳۱- اعمال مدیریت اسلامی با استفاده از مشارکت کارکنان معتقد.
- ۳۲- ارائه الگوهای مدیریت اسلامی موفق در دیگر کشورها و جوامع اسلامی به مدیران در قالب کارگاه‌های پیاده‌سازی مدیریت اسلامی.
- ۳۳- تدوین الگوی تعالی سازمانی بر مبنای مدیریت اسلامی و ارزشیابی سازمانها بر آن اساس.

آنچه در این مقاله ارائه شد، تنها گامی ابتدایی و نقطه‌های آغاز در راه شناخت چالش‌های فراسوی نظام جامع مدیریت اسلامی است. بدیهی است، شناخت لازم و کافی از این مقوله و دستیابی به سند جامع ارزشها، چشم‌انداز، رسالت، اهداف کلی و راهبردهای اساسی این نظام، مستلزم مطالعات تفصیلی و برگزاری کارگاه‌های مناسب است که امید است با همت والای پیشکسوتان و محققان والا همت حوزه مدیریت اسلامی، بسترهای لازم برای تحقق این آرمان بزرگ انبیا و اولیای الهی (علیهم السلام) فراهم آید؛ ان شاء الله.

منابع

- ازگلی، محمد (۱۳۸۳). رهبری استراتژیک چشم‌انداز، تهران: دانشگاه امام حسین (ع).
- خواجه، حبیب‌الله (۱۳۸۴). راهبردهای مدیریت اسلامی در نظام جمهوری اسلامی ایران، (پژوهش درس مدیریت اسلامی دوره دکتری)، تهران: دانشگاه امام حسین (ع).
- دیوید، فرد (۲۰۰۰). مدیریت استراتژیک، ترجمه علی پارسانیان و سیدمحمداعرابی، تهران: دفتر پژوهش‌های فرهنگی، ۱۳۸۰.
- سلگی، غلامرضا. کتابشناسی مدیریت در اسلام (ویژه‌نامه)، مجله مصباح، سال ۸، ش ۲۸، زمستان ۱۳۷۷: ۲۰۰-۱.
- عابدی جعفری، حسن (۱۳۸۴). درس مبانی فلسفی مدیریت اسلامی، دوره دکتری، تهران: دانشگاه امام حسین (ع).
- عابدی جعفری، حسن، و محمد ازگلی. مروری بر سیر تحقیقات مدیریت اسلامی در ایران، مجله مصباح مدیریت، سال ۱۳، ش ۵۱، خرداد و تیر، ۱۳۸۳: ۹۸-۷۹.
- مطهری، مرتضی (۱۳۵۴). امدادهای غیبی در زندگی بشر، قم: انتشارات صدرا.
- نی‌نوس، برت (۱۹۹۶). رهبری بصیر، ترجمه: محمد ازگلی و برزو فرهی (۱۳۷۷)، تهران: دانشگاه امام حسین (ع).

ثرويشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگي
پرتال جامع علوم انسانی